

Váhnenjearahallan bearraša kultuvrra ja konteavstta birra

Čielggadanreaidu «Cultural Formulation Interview (CFI)» DSM-V:a vuodul

Hábmejuvvon ja almmuhuvvon
Sámi našuvnnalaš gealbobálvalusas –
psyhkalaš dearvvašvuodasuddjen
ja gárrendilli (SÁNÁG),
Sámi klinihkka, Finnmárkku buohcciviessu DF,
Karášjohka

SÁNÁG
KS

SISDOALLU

JEARAHALLAMA BIRRA	3
.....	
KAPIHTTAL 1: BEARRAŠA VÁTTISVUOĐAČILGEHUS	4
.....	
KAPIHTTAL 2: BEARRAŠA ČILGEHUS VÁTTISVUHTII	5
.....	
KAPIHTTAL 3: DOARJA JA STRESSORAT	6
.....	
KAPIHTTAL 4: IEŽAS HÁLDDAŠEAPMI JA VEAHKKEOHCAN	7
.....	
KAPIHTTAL 5: BEARRAŠA MEARKKAŠUPMI	8-9
.....	
KAPIHTTAL 6: GIELLA JA KULTURGULLEVAŠVUOHTA	10-11
.....	
KAPIHTTAL 7: PASIEANTA – DIVŠŠODEADDJI OKTAVUOHTA	12
.....	

*Dát čielggadanreaidu sáhtta geavahuvvot SÁNAG miedáhusa haga klinihkalaš bargiin ja dutkiin geat geavahit dán pasieanttaide. SÁNAG eaktuda alcceseaset mángenvuoi-
gatvuoda ja jus leat gažaldagat go áiggut geavahit eará oktavuodas, váldde oktavuoda
SÁNAG:n.*

Gulahallanoktavuohta:

SÁNAG (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus – psyhkalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilli), Boastastobe 4, 9735 Kárášjohka;
sanks-postmottak@finnmarkssykehuset.no

Gulahallanolbmot:

Frøydis Nystad Nilsen, váldodoavttir, ovttatatjodiheaddji, MNP-SÁNAG;
froydis.nilsen@finnmarkssykehuset.no
Cecilie Javo, dr.med., váldodoavttir DjO-SÁNAG;
anne.cecilie.javo@finnmarkssykehuset.no

JEARAHALLAMA BIRRA

Juohke olbmo kulturduogázis lea mearkkašupmi dasa mo čilge ja giedahallá buozalmasvuoda, masa ohcet veahki ja geas jerret veahki. Dát váhnenjearahallan lea jearahallan gos kultuvra ja konteaksta deattuhuvvo, ja sáhtta geavahuvvot earret eará mánáid- ja nuoraidpsykiatriijas. Lea hábmejuvvon erenoamážit čielggadit sámi pasieanttaid ja eará pasieanttaid mat gullet etnalaš minoritehtii ja lea ráhkaduvvon SÁNAG-MNP, Sámi klinihkka, Finnmárkku buohcciviesus. Jearahallama vuolggasadi lea *Cultural Formulation Interview (CFI)* mii gullá internationála diagnosavuogádahkii DSM-V.

Jearahallanbagadus gávdno sihke sámegillii, dárogillii ja eangalagillii.

Jearahallama sáhtta váldit ovtta ságastallamis dahje juohkit mángga ságastallamii. SÁNAG- MNP:s lea ovdamearkka dihte nu ahte gažaldagat čadahuvvojit iešgudetge ságastallamiin. Muhtin gažaldagat jerrojuvvojit vuosttaš ságastallamis, eará gažaldagat jerrojuvvojit anamnesesisaváldimis, ja gažaldagat mat fátmmastit bearrašdili kártejuvvojit goalmát ságastallamis.

Fuomáš ahte dát lea belohahkii strukturerejuvvon jearahallan ii ge jearranskovvi. Dát mearkkaša ahte ságastallan galggašii nu lunddolaš go vejolaš ja divššodeaddji ii dárbbáš jearrat gažaldagaid maŋŋálaga nugo skovis bohtá ovdan. Gažaldagat leat oaivvilduvvon bagadussan, nu ahte divššodeaddji sáhtta heivehit gažaldagaid ovttaskas bearrašii. Go lea dárbbášlaš de berre jearrat čuovvolangažaldagaid.

Dehálaš lea ahte divššodeaddji muitala váhnemiidda jearahallama ulbmila birra ovdal go jearahallan álgá. Muital maid oanehaččat fáttáid birra ovdal kapihttala. Vuolábealde lea evttohus dasa maid sáhtta váhnemiidda muitalit. Dasa lassin lea juohke kapihttalis ofelaš divššodeaddjái, gos čilgejuvvo fáttá ulbmil ja vuoddu.

(**FUOMÁŠ:** Váhnenságastallamii sáhtta okta váhnen dahje guktot váhnemat searvat. Gažaldagain čuožžu “DOAI”, vuolggasaddji dasa lea ahte goappašat váhnemat leaba ságastallamis. Sátni VÁTTISVUOHTA mii dávjá geardduhuvvo gažaldagain sáhtta lonuhuvvot sániin mii čilge máná váttisvuoda dahje čujuhusákka).

Evttohus mo sáhtta jearahallama ovdanbuktit váhnemiidda:

Otne mii áigut čadahit ságastallama gos máná kulturduogáš galggašii bohtit ovdan. Divššodeaddji dárbbáša áddet pasieantta kulturduogáza ja mo biras váikkuha váttisvuodaide. Jearahallan galgá váldit ovdan mo dii bearrašis čilgebehtet máná váttisvuodaide, jos lehpēt ohcan veahki ovdal, mo lehpēt geahččalan hálddašit váttisvuodaide, ja jos kulturduogázis ja birrasis lea leamaš váikkuhus.

KAPIHTTAL 1: BEARRAŠA VÁTTISVUOĐAČILGEHUS

Bagadus divššodeaddjái

Ulbmil dáinna modulain lea oážžut váhnemiid čilget váttisvuođaid, man duođalaš váttisvuođat leat, maid smihttet MNP veahki birra ja mo muitalit váttisvuođaid birra earáide sosiála fierpmádagas. Duogáš dáid gažaldagaide lea ahte dávjá lea pasieanttas ja čujuheaddjis iešguđetlágán oaidnu váttisvuhtii ja čujuhusa dehálašvuhtii. Erenoamážit lea dehálaš oážžut váhnemiid čilgehusaid go bearaš gullá minoritehtakultuvrii mii lea earálágan go majoritehtakultuvra.

Gažaldagat váhnemiidda:

- Álggos mun háliidan ahte doai ieža čilgebeahhti mo vásiheahppi váttisvuođaid.
- Dávjá lea iešguđetlágán oaivilat váttisvuhtii – ovdamearkka dihte man duođalaš váttisvuohta lea. Lea go nie dis? Jos lea, muitaleahppi.
- Ledje go buohkat bearrašis ovttaoaivilis váldit oktavuoda MNP:ain? Jos eai, muitaleahppi.
- Váikkuhit go váttisvuođat earáide bearrašis? Jos jo, mo?
- Mii givssida dutno eanemusat váttisvuođaid ektui?
- Maid mánáidgárddis/skuvllas dadjet váttisvuođa birra, ja man duođalaš orro dát sin mielas?
- Váhnemat čilgejit váttisvuođaid iešguđet ládje bearrašláhtuide ja ustibiidda. Mo lávebeahhti doai čilget máná váttisvuođaid earáide?

KAPIHTTAL 2: BEARRAŠA ČILGEHUS VÁTTISVUHTII

Bagadus divššodeaddjái

Ulbmil dáinna modulain lea oažžut váhnemiid čilgehusaid váttisvuhtii. Dát sáhttet leahkit earálágan go mo earát bearrašis, skuvllas ja lágaš birrasis áddejit váttisvuođaid. Fuomáš ahte váhnemat sáhttet mitalit máŋga siva. Muhtimat soitet oaivvildit ahte váttisvuođat bohtet dainna go juoga bahá lea dáhpáhuvvan sin eallimis, ahte muhtin eará lea bidjan váttisvuođaid bearrašii, fysalaš buozalmasvuođa dihte, ahte gullá sohki, dahje ahte dasa lea vuoŋŋalaš / eksisteanssalaš siva jna. Čilgehus sivaide sáhttá čadnon kultuvrii ja soaitá earálágan go čilgehus mii bohtá ovdan čujuheaddji instánsa čállošis. Dehálaš lea oažžut ovdan váhnemiid ja birrasa čilgehusaid dainna go dát sáhttá dagahit ahte váttisvuohka áddejuvvo buorebut ja dikšunšiehtadus gievrudivvo.

Gažaldagat váhnemiidda:

- Mii dutno mielas lea čilgehus máná váttisvuhtii?
- Maid oaivvilda mánná ja maid oaivvildit earát bearrašis čilgehussan váttisvuhtii?
- Nabai skihpárat ja eará olbmot lagaš birrasis?
- Maid skuvla/mánáidgárdi navdá leat čilgehussan váttisvuođaide?

KAPIHTTAL 3: DOARJJA JA STRESSORAT

Bagadus divššodeaddjái

Ulbmil dáinna modulain lea iskat makkár sosiálalaš/kultuvrralaš konteavsttas bearaš eallá, man láhkai biras doarju bearraša, ja makkár noađit bearrašis leat. Dákkár dieđuid bokte sáhtta váttisvuodaid bidjat stuorát kultuvrralaš/ sosiálalaš kontekstii.

Gažaldagat váhnemiidda:

- Leahppi go ožžon veahki earáin bearrašis dahje skihpáriin dahje earáin mii álkida dili? Jos leahppi, makkár veahki ja geas?
- Leat go bearrašis dahje birrasis makkárga noađit mat dagahit ahte lea váddásat hálddašit váttisvuodaid (omd. váttisvuodát ovttaseallimiin, ekonomalaš váttisvuodát dahje vealaheapmi)? Jos leat, makkár?
- Lea go mihkkige mánáidgárddis / skuvllas dahje máná skibir-birrasis mii váikkuha váttisvuodaide? Jos lea, guđe láhkái?

KAPIHTTAL 4:

IEŽAS HÁLDDAŠEAPMI JA VEAHKKEOHCAN

Bagadus divššodeaddjái

Ulbmil dáinna modulain lea oažžut ovdan mo váhnemat hálldašit váttisvuodaid. Gávdnojit mánggalágan hálddašanvuogit iešguđetlágan kultuvrrain. Gažaldagat isket vásáhusaid ovdalis vehkiin ja dálá veahkis. Dát maid iská dearvvašvuodabálvalusaid olahanmuttu, mo kultuvra ja giella sáhttá caggat gulahallama veahkkeapparáhtain, guottuid ja vuordámušaid veahkkeapparáhtii, lea go veahki ávkkálaš, ja leat go geavahan sámi árbevirolaš guvlláriid dahje oskkodatlaš ovdaolbmuid (omd. lestadiánalaš searvegotti ovdaolbmo).

Gažaldagat váhnemiidda:

- Mo leahppi ieža geahččalan hálldašit váttisvuodaid?
- Leahppi go ovdal geahččalan ohcat veahki? Jos leahppi, makkár veahki dahje ráđiid leahppi ožžon?
- Lea go leamaš váttis oažžut veahki maid dárbbášehpet (omd. go veahkkebálvalusas ii leat giella dahje kulturmáhtu?) Jos lea, čilgebeahtti.
- Leahppi go váldán oktavuoda earáin olggobeale veahkkebálvalusa – omd. guvlláriin, báhpain dahje earáin? Jos leahppi, makkár veahki?
- Lea go oskkus dahje jáhkus mearkkašupmi din bearrašii? Jos lea, čilgebeahtti.
- Makkár veahki dahje dikšu lei eanemus ávkkálaš? Makkár ii lean ávkkálaš?
- Dál go leahppi deike bohtán, makkár vuordámušat leat dudnos veahkkái maid dáppe sáhttibehtet oažžut?
- Lea go makkárga veahki maid doai dahje earát (bearaš, skihpárat, earát) oaivvildit lea ávkkálaš dálá dillái? Jos leat, čilge/čilgebeahtti.

KAPIHTTAL 5: BEARRAŠA MEARKKAŠUPMI

Dás sáhtát
geavahit
veahkkereaiddu
genogram
ságastallamiin,
vel oahpásmuvat
bearrašiin.

Bagadus divššodeaddjái

Ulbmil dáinna modulain lea iskat bearraša struktuvrra, fápmogaskavuoda bearrašis, bearraša eallinvuogi ja bearraša sosiála fierpmádaga. Viidáseappot: rabasvuohtha / tabu psyhkalaš váttuid birra, máná oktavuođaid ja čatnasemiid earáide bearrašis, ja bearraša resurssaid. Gažaldagat mánáidbajásgeassima birra leat dehálaččat vel sáhttá áddet bearraša kultuvrralaš norpmaid ja árvvuid. Modulas leat gažaldagat njuolggadusaid ja rutiinnaid birra, bearráigeahčču vuogit ja fuolaheapmi /lagašvuohtha. Loahpas galgaba váhnen guovttos smiehttat mo soai ieža bajásgeassuiga mánnán dan ektui mo soai ieža bajásgeassiba máná. Dát čájeha makkár bajásgeassin bealit árbevirolaš kultuvrras ain leat anus ja man láhkai ođđa guottut ja práksis leat boahtán atnui.

Eahpenjuolgga bearráigeahččovuogit: Muhtin kultuvrrain, omd. sámi kultuvrras, geavahuvvojit eahpenjuolga gulahallanvuogit. Dan sadjái go dadjat njuolgga mánnái maid son galgá dahje ii galgga, de geavahit váhnemat eahpenjuolgga vugiid mudden dihte láhttema. Dákkár eahpenjuolgga vuohki mii lea geavahuvvon sámi mánáidbajásgeassimis lea “nárrideapmi”, ja dat geavahuvvo vai mánná galgá áddet maid galgá/maid ii galgga bargat.

Gažaldagat váhneimiidda:

- Man stuoris lea din bearaš? (omd. ovttaskas váhnen/ bearaš/ stuorrabearaš/ sohka) (Muitte jearrat ristaváhneimiid birra, gáimmiid birra).
- Sulastahtá go máná láhttenvuohki geasa nu bearrašis?
- Lea go bearrašis gullelašvuohtha vuodđoealáhusaide/ dahje leamašan gullelašvuohtha (omd. boazodollui, eanandollui, guolásteapmái dahje lotnola-sealáhusaide)? Jos lea, mo dát váikkuha bearraša eallinvuohkái/ árgabeaivái? Sáhttá go dát váikkuhit váttisvuhtii, positiivvalaččat/ negatiivvalaččat?
- Mo čilgebeahtti bearraša sosiála fierpmádaga? (fuolkkit, oahppásat ja skihpárat).

Relašuvnnat ja gullelašvuohtha bearrašis

- Leahppi go sáhttán hállat váttisvuodaid birra earáiguin bearrašis? Jos leahppi, geainna?
- Mo dudno mielas lea oktavuohta dudno ja máná gaskal? Nabai gaskal máná ja eará bearašláhtuid?
- Geasa bearrašis lea mánná eanemus čatnon dál?

Bearraša resurssat

- Mat leat bearraša gievrras bealit?
- Mat leat máná gievrras bealit?

Bajásgeassin

- Gii bearrašis váldá oasi bajásgeassimis (omd. áhkut, ádját, ristváhnemat, earát bearrašis) ja mo?
- Gii bearrašis mearrida eanemus máná bajásgeassimis – lea go oktage bearrašis gii mearrida eanet go earát?
- Lea go bearrašis riidu dahje guovtteoavilvuohta máná bajásgeassima hárrái? (omd. guovtteoavilvuohta gaskkal eatni ja áhči, sohka buolvvaid gaska erohus).
- Mo leat njuolggadusat ja rutiinnat máná ektui? (omd. borranáiggit, nohkanáigi, goas galgá boahit sisa, dihtorgeavaheapmi, bihttábargan)?
- Ollu váhnemat odđet fárrolága mánáin. Mo dii dahkabehtet din bearrašis?
- Lea go mánás dihto bargobihtát maid galgá bargat ruovttus (omd. čorget lanja, gurret lihttebassanmašiinna), ja oavvildeahppi go ahte mánás galget bargobihtát ruovttus?
- Lea go dudno bajásgeassimis iešguđetlágan gáibádusat nieiddaide ja gándaide, jos lea, makkár?
- Maid bargabeahhti vai máná guldala dudno? (njuolgga vuoi eahpenjuolgga vuogit, omd. “nárrideapmi”. Muite jearrat eará vugiid maid áhkut/ádját ja eará ollesolbmot bearrašis geavahit).
- Maid lávebeahhti bargat go mánás lea láhttenuohki maid eahppi dohkket? (omd. čilget, hállat garrasit, isoleret/ “time out”, fysalaš rájggáštus).
- Mo jeddebeahhti máná go sus lea váivi?
- Maid bargabeahhti fárrolága mánáin go áigubehtet suohtastallat?
- Dávjá rievdá bajásgeassinuohki buolvvas bulvii. Lea go bajásgeassin maid doai oaččuide váikkuhan mo doai bajásgeassibeahhti dudno máná? Jos lea, čilgebeahhti.
- Maid deattuheahppi eanemus bajásgeassimis ja mii lea ulbmil bajásgeassimiin?

KAPIHTTAL 6: GIELLA JA KULTURGULLEVAŠVUOHTA

Bagadus divššodeaddjái

Dát modula deattuha váhnemiid ja máná kultuvrralaš identitehta ja galgá kártet bearraša giela ja kulturčanasteami. Lea maid dehálaš oažžut ovdan vejolaš dáruiduhttin historjjá ja vejolaš historjjálaš traumaid, mat soitet váikkuhan váhnemiidda sin váhnenrollas. Fuomáš dálá vásáhusaid mat leat čatnon vealaheapmái ja givssideapmái ja mo dat váikkuha bearraša ja máná váttisvuođaid.

Gažaldagat váhnemiidda:

Bearraša giella- ja kultuvra gullevažuohta

- Makkár giela hállabehtet bearrašis? (tevdne lingogramma/giellakárta).
- Lea go dudnos (váhnemiin) seamma, dahje iešguđetlágán čearddalaš / kultuvrralaš duogáš? Jos lea iešguđetlágán, lea go das mearkkašupmi mánnái? (omd. makkár giela vällje, skihkat ja árbevierut, bearaš doaimmat)?
- Mo čilgebeahtti gullevažuođa iežade kultuvrii?
- Lehpet go vásihan vealaheame dahje eará negatiivvalaš dáhpáhusaid kultuvrralaš duogáža dihte? Positiivvalaš vásáhusat? Sáhtta go dákkár vásáhusain mearkkašupmi váttisvuhtii?

Máná giella ja identitehta (guoská sámi bearrašiidda, muhto sáhtá heivehit eará minoritehtaide)

- Lea go mánná sámegiella vai dárogiella mánáidgárddis/skuvllas?
- Mo fuolaha mánáidgárdi/skuvla máná sámi duogáža?
- Bargabeahtti go maidege erenoamážit vai máná sámegiella ovdána, maid?
- Bargabeahtti go maidege nannen dihte máná sámi gullevašvuoda (omd. árbevirolaš borramuš, jođašit meahcis, bivdit, oaggut, sámi biktasat/duodji)?
- Lea go mánná vásihan givssideami dahje olggušteami su sámi duogáža dihte?

Historjjálaš traumat ja vealaheapmi (guoská sámi bearrašiidda, muhto sáhtá heivehit eará minoritehtaide)

- Lea go dáruiduhttinpolitihkka váikkuhan din bearraša go geahčada bearašhistorjjá (omd. Internáhtavásáhusat, čearddalaš vealaheapmi)?
- Jos lea: Lea go dát váikkuhan dudno eallima? (omd. Internáhta eallin, boatkanii go oktavuoha váhnemiiguin, oappáiguin ja vieljaiguin dahje eará lagas olbmuiguin).
- Lea go bearaš váivašuvvan soahtraumaiguin?
- Jos lea: jáhkkibeahtti go ahte dát lea váikkuhan sin iešárvodovdui dahje psyhkalaš dearvvašvuhtii?

KAPIHTTAL 7: PASIEANTA – DIVŠŠODEADDJI OKTAVUOHTA

Bagadus divššodeaddjái

Maŋimus modula ulbmil lea čuvget váhnemiid vuorjašumi mii guoská gillii ja kultuvrralaš erohusaide divššodandiliin, mii sáhtta bilidit luohtamuša ja gulahallama divššus. Váhnemat árvoštallet ságastallama ávkki loahpas.

Gažaldagat váhnemiidda:

- Muhtomin sáhtta boasttuáddejupmi čuožžilit gaskkal pasieantta ja divššodeaddji jos lea goabatlágan kulturduogáš dahje goabatlágan vuordámušat dikšui. Leahppi go doai fuolastuvvon dán dihte, ja sáhttit go mii bargat eanet vai mánná oččošii dan divššu maid dárbbasa?
- Loahpalaččat, sáhttibeahtti go dadjat mo doai vásiheidde ságastallama? Lei go juoga mii lei váttis dahje juoga mas ii lean ávki? Mii lei eanemus veahkkin?

SÁMI ÁGÁKS

KAPITTEL 7: PASIENT – BEHANDLER RELASJONEN

Guide til behandleren

Hensikten med denne siste modulen er å få fram mulige bekymringer hos foreldrene for språkbarrierer eller kulturelle forskjeller i behandlings-situasjonen, noe som kan underminere tilliten og kommunikasjonen i behandlingen. Samtalen avsluttes ved at foreldrene kan evaluere nytten.

Spørsmål til foreldrene:

- Noen ganger kan det oppstå misforståelser mellom pasient og behandler hvis de har ulik bakgrunn eller har forskjellige forventninger til behandlingen. Har dere vært bekymret for dette, og er det noe mer vi kan gjøre for å gi barnet den behandlingen dere mener han/hun trenger?
- Kan dere til slutt si litt om hvordan dere har opplevd denne samtalen? Var det noe dere syntes var vanskelig eller vært til lite hjelp? Hva var mest til hjelp?

46
KS
S
N
S

Historiske traumer og diskriminering (gjelder samiske familier, men kan tilpasses andre minoriteter)

- Har fornorskningsspiltikken påvirket slekta deres når dere ser på familiehistorien (f.eks. tidligere internatferinger og etnisk diskriminering)?
- Hvis ja, har den påvirket deres egne liv (f.eks. internativ, forholdet til foreldre, søsken eller andre nære personer som er blitt brutt)?
- Har familien vært plaget av krigstrummer?
- Hvis ja, tror dere at det har hatt innvirkning på deres egen selvfølelse eller psykiske helse?

Barnets språk og identitet (gjelder samiske familier, men kan tilpasses andre minoriteter)

- Går barnet i samiskspråklig eller norskspråklig barnehage / skole?
- Hvordan blir barnets samiske bakgrunn ivaretatt på skolen / i barnehagen?
- Gjør dere noe spesielt for å styrke barnets samiske språk, ev. hva?
- Er det andre ting dere gjør for å styrke barnets tilhørighet til samisk kultur (f.eks. tradisjonell samisk mat, ferdes i naturen, jakt, fiske, samiske klær/ samisk håndverk)?
- Har barnet opplevd mobbing eller utestenging på grunn av sin samiske bakgrunn?

- Hvilket språk snakker dere i familien? (Tegn ev. lingogram / språkkart).
- Har dere som foreldre samme, eller ulik kulturell bakgrunn? Hvis ulik, har dette noen betydning for barnet (f.eks. når det gjelder språkvalg, skikker og tradisjoner, familiens aktiviteter)?
- Hvordan vil dere beskrive tilknytningen dere har til egen (opprinnelses)kultur?
- Har dere opplevd diskriminering eller hatt andre negative opplevelser pga familiens kulturelle bakgrunn? Positive opplevelser? Kan slike opplevelser ha hatt noe å si for problemene?

Familiens språk og kulturelle tilhørighet

Spørsmål til foreldrene:

Denne modulen konsentrerer seg om foreldrenes og barnets kulturelle identitet og legger især vekt på å kartlegge familiens språk og kulturtilknytning. Det er også viktig å få fram om ev. tidligere forskningshistorie og mulige historiske traumer kan ha påvirket foreldrene i deres foreldrerolle. Vær også oppmerksom på ev. nåværende opplevelser av diskriminering og mobbing og deres innvirkning på familien og barnets problemer.

Guide til behandleren

SPRÅK OG KULTURTLIHLØRIGHET

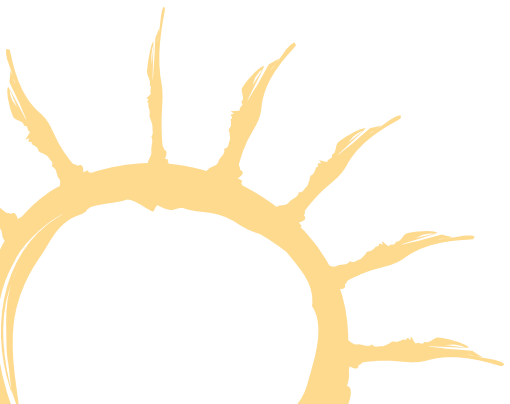
KAPITTEL 6:

- Hva legger dere mest vekt på i oppdragelsen og hva vil dere si er målet med oppdragelsen?
- Oppdrar eget barn? Hvis ja, utdyp.
- Har oppdragelsen som dere fikk som barn påvirket hvordan dere i dag Ofte endres måten å oppdra på fra generasjon til generasjon.
- Hva gjør dere sammen med barnet når dere skal kose dere og ha det gøy?
- Hva gjør dere for å trøste barnet når det er lei seg?
- Hva gjør dere for å stoppe barnet dersom oppførselen er uakseptabel (f.eks. forklare, snakke strengt, isolere / "time out", fysisk straff)?
- Husk også å spørre om det er andre kontrollmåter som besteforeldre og andre voksne i familien bruker).
- Hva gjør dere for å få barnet til å gjøre det dere ønsker det skal gjøre? (direkte eller indirekte kontrollmetoder som f.eks. erting (samisk: «narriideapmi») eller indirekte kontrollmåter som besteforeldre og andre voksne i familien bruker).
- Har dere forskjellig krav til jenter og gutter i oppdragelsen i deres familie, ev. hvilke?
- Har barnet noen faste arbeidsoppgaver i huset (f.eks. rydde rommet, tømme oppvaskmaskinen), og synes dere at barn bør ha arbeidsoppgaver hjemme?
- Hvordan gjør dere det i deres familie?
- Mange foreldre sover sammen med barna sine.
- Hvordan er det med regler og rutiner for barnet (f.eks. rutiner for måltider, leggetid, innetid, bruk av data, leksearbeid)?
- Hvordan er det med regel og rutiner for barnet (f.eks. rutiner for måltider, oppdragelsen) (f.eks. uenighet mellom foreldrene, forskjell mellom slektene).
- Er det noen konflikter eller uenigheter i familien når det gjelder barnebestemmer mer enn andre?
- Hvem har mest å si i oppdragelsen av barnet - er det noen i familien som foreldre, faddere, andre i familien eller utvidet familie) og hvordan?
- Hvem i familien er det som tar del i oppdragelsen av barnet (f.eks. beste-

Oppdragelse

- Hva er barnets sterke sider?
- Hva er familiens sterke sider?

Familiens ressurser

- Hvem i familien er barnet for tiden mest knyttet til?
- Enn forholdet mellom barnet og andre familiemedlemmer?
- Hvordan vil dere beskrive forholdet mellom dere og barnet?
- Har dere kunnet snakke med noen i familien om problemene? Hvis ja, med hvem?

Relasjoner og tilhørighet innad i familien

- Hvordan vil dere beskrive familiens sosiale nettverk (slekt, bekjente og venner)?
- Kan dette ha en innvirkning på problemene - positivt eller negativt?
- Hvis ja, hvordan påvirker dette levestandarden/hverdagslivet deres? fiske eller kombinasjonsnæringer?
- Har slekta deres tilknytning til en primærnærings som reindrift, jordbruk,
- Er det noen i familien som dere synes barnet likner på i atferd eller væremåte?
- Hvor mange er dere i familien? (enslig forsørger/kjernefamilie/storfamilie/slekt) (Husk å spørre om gudforeldre/faddere, navnebrotor/søster).

Spørsmål til foreldrene:

Guide til behandleren

Hensikten med denne modulen er å undersøke familiestruktur, maktforhold innad i familien, familiens levevei og familiens sosiale nettverk. Videre: åpenhet/tabu om psykiske problemer, barnets relasjoner og tilknytning til andre i familien, og familiens ressurser. Spørsmålene om barneoppdragelse er sentrale for å forstå familiens kulturelle normer og verdier. Modulen inkluderer spørsmål om bl.a regler og rutiner, kontrollmetoder, og omsorg / nærhet. Til slutt ber man foreldrene reflektere over egen oppdragelse kontra den den selv gir sitt barn, noe som vil kunne gi informasjon om hvilke sider ved kulturens tradisjonelle barneoppdragelse som fortsatt praktiseres og i hvilken grad nye holdninger og praksis har tatt over. Ad indirekte kontrollmetoder: I noen kulturer, f.eks. i den samiske, brukes ofte indirekte kommunikasjonsmåter. Istedenfor å si direkte til barnet hva det skal gjøre eller ikke gjøre, kan foreldre bruke indirekte måter å regulere atferden på. En slik indirekte metode som har vært benyttet i samisk barneoppdragelse, er «nårredeapmi» som kan oversettes som «godmodig erting» og som får barnet til å forstå hva det bør gjøre / ikke gjøre uten at man sier det direkte.

Her kan vi få bedre oversikt ved å benytte genogram som hjelpemiddel i samtalen.

KAPITTEL 5: FAMILIENS BETYDNING

- Hvordan har dere selv forsøkt å håndtere problemene?
- Har dere forsøkt å få hjelp tidligere? Hvis ja, hvilken hjelp eller råd har dere fått?
- Har det vært vanskelig å få den hjelpen dere har hatt behov for (f.eks. pga manglende språk- eller kulturkompetanse fra behandlingstjenesten)? Hvis ja, beskriv.
- Har dere kontaktet andre utenfor hjelpeapparatet - f.eks. folk som dere vet kan hjelpe, eller presten, eller andre? Hvis ja, hvilken hjelp?
- Har religion eller tro betydning for dere og familien? Hvis ja, beskriv.
- Hvilke former for hjelp eller behandling opplevde dere som mest nyttige? Hvilke var ikke nyttige?
- Nå som dere har kommet hit, hvilke forventninger har dere til hjelpen dere kan få her?
- Er det noen annen form for hjelp som du / dere eller andre (familien, venner, andre) mener vil være nyttig for dere i den nåværende situasjonen? Hvis ja, beskriv.

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å få fram hvordan foreldrene mestrer problemene. Det finnes ulike mestringsmåter i ulike kulturer. Spørsmålene utforsker både tidligere og nåværende hjelpsøken, tilgang til helsetjenester, kulturelle og språklige barrierer i kontakten med hjelpeapparatet, holdning og forventninger til hjelpeapparatet, opplevd nytte, og bruk av tradisjonelle helbredere eller religiøse ledere (f.eks. forstander i en læstadiansk menighet).

Guide til behandleren

EGENMESTRING OG HJELPESØKEN

KAPITTEL 4:

- Har dere fått hjelp fra andre i familien eller fra venner eller andre som gjør at situasjonen blir lettere? Hvis ja, hvilken hjelp og fra hvem?
- Er det noen belastninger i familien eller i miljøet som gjør problemene vanskeligere å takle (f.eks. samlivsproblemer, økonomiske vansker eller diskriminering)? Hvis ja, hvilke?
- Er det noe i barnehagen / på skolen eller i barnets vennemiljø som påvirker problemene? Hvis ja, på hvilken måte?

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å undersøke hvilken sosial / kulturell kontekst familien lever i, på hvilken måte miljøet rundt er til støtte for dem, og hvilke belastninger som finnes. Gjennom slik informasjon vil problemene kunne settes inn i en større kulturell / sosial kontekst.

Guide til behandlere

STØTTE OG STRESSORER

KAPITTEL 3:

KAPITTEL 2: FAMILIENS FORKLARING PÅ PROBLEME

Guide til behandleren

Hensikten med denne modulen er å få fram foreldrenes forklaringer på problemene. Disse kan være forskjellige fra hvordan andre i familien, skolen og nærmiljøet forstår dem. Merk at foreldrene kan angst flere årsaker. Noen kan mene at problemene er et resultat av vonde ting som har skjedd i livet deres, at problemene er påført fra andre, at de skyldes en fysisk sykdom, ligger i slekta, eller har en åndelig / eksistensiell årsak, osv. Årsaksforklaringer kan være kulturelt betinget og kan skille seg fra forklaringen som framgår av skrevet til henvisende instans. Foreldrenes og omgivelsenes egne forklaringer er viktige å få fram fordi det kan bidra til en bedre forståelse av problemet og til en sterkere behandlingssallianse.

Spørsmål til foreldrene:

- Hva har dere selv tenkt kan være forklaringen på problemene?
- Hva mener barnet selv og andre i familien er forklaringen på problemene?
- Hva mener venner og andre i nærmiljøet?
- Hva mener barnehagen / skolen er forklaringen på problemene?

- Først vil jeg gjørne at dere beskriver problemene slik dere selv opplever dem.
- Ofte er det ulike meninger om et problem – for eksempel om hvor alvorlig det er. Er det slik hos dere? Hvis ja, utdyp.
- Var alle i familien enige om å få hjelp fra BUP? Hvis nei, utdyp.
- Påvirker problemene resten av familien? Hvis ja, hvordan?
- Hva plager dere mest når det gjelder problemene?
- Hvordan beskriver barnehagen / skolen problemene og hvor alvorlig mener de at de er?
- Foreldre forklarer ofte slike problemer litt forskjellig til andre i familien og til venner. Hvordan bruker dere å forklare barnets problemer til andre?

Spørsmål til foreldrene:

Hensikten med denne modulen er å få fram hvordan foreldrene selv beskriver problemene, hvordan de opplever alvorlighetsgraden, hva de synes om å få hjelp fra BUP, og hvordan de presenterer problemene overfor sitt sosiale nettverk. Bakgrunnen for disse spørsmålene er at pasienter og henvisende instans ofte kan ha forskjellige syn på problemene og viktigheten av henvisningen. Især er det viktig å få tak i foreldrenes egne beskrivelser når familien kommer fra en minoritetskultur som er forskjellig fra majoritetskulturen.

Guide til behandleren

FAMILIENS EGEN PROBLEMBESKRIVELSE

KAPITTEL 1:

I dag skal vi ha en samtale som særskilt handler om barnets kulturbakgrunn. Som behandlere trenger vi å forstå kulturen til pasientene våre og hvordan miljøet virker inn på problemene. Samtalen vil dreie seg om hvordan dere som familie beskriver og forklarer barnets problemer, om dere har søkt hjelp tidligere, hvordan dere har forsøkt å håndtere problemene, og om kulturbakgrunn og miljø kan ha hatt en innvirkning.

Forslag til presentasjon av intervjuet overfor foreldrene:

Egen kulturbakgrunn har betydning for hvordan man forklarer og håndterer sykdom, hva man søker hjelp for og hvem man spør om hjelp. Dette foreldreintervjuet er et intervju der fokuset ligger på kultur og kontekst, til bruk i bl.a. barne- og ungdomspsykiatrien. Det er spesielt utarbeidet for utredning av samiske pasienter og andre pasienter fra etniske minoriteter og er utarbeidet av SANKS-BUP, Sami Klinikk, Finnmarkssykehuset. Det er videre utviklet fra *Kulturformuleringintervjuet (KFI)* i det internasjonale diagnostesystemet DSM-V. Denne intervjuviden finnes i både samisk, norsk og engelsk utgave.

Intervjuet kan tas som en enkelt samtale eller det kan deles opp i flere samtaler. Ved SANKS-BUP blir f.eks. spørsmålene ofte gjennomført ved at noen blir inkludert i første samtale, andre blir stilt i anamneseopptaket, mens spørsmål angående familieforhold kartlegges i en tredje samtale.

Merk at det er et delvis strukturert intervju og ikke et spørreskjema. Det betyr at samtalen bør være så naturlig som mulig og at behandleren ikke nødvendigvis må følge den foreslåtte spørsmålsrekkefølgen. Spørsmålene er veiledende, slik at behandleren kan tilpasse dem til den enkelte familie. Når det synes nødvendig, bør man stille oppfølgings spørsmål.

Det er viktig at behandleren informerer foreldrene om hensikten med intervjuet før selve intervjuet starter. Si også noe kort om temaet før hvert kapittel. Forslag til informasjon om intervjuet til foreldrene er gitt under.

I tillegg er det gitt guide til behandleren for hvert kapittel, med kort beskrivelse av hensikt og bakgrunn for temaet.

(MERK: Foreldresamtalen kan foregå med begge foreldre til stede eller med bare en av foreldrene. I spørsmålene under brukes ordet «DERE» med utgangspunkt i at begge foreldrene er til stede. Begrepet PROBLEME som gjenntas ofte i spørsmålene, kan byttes ut med ord som beskriver barnets problemer eller henvisningsgrunn).

INNHOLD

3	OM INTERVJUET
4	KAPITTEL 1: FAMILIENS EGEN PROBLEMBESKRIVELSE
5	KAPITTEL 2: FAMILIENS FORKLARING PÅ PROBLEME
6	KAPITTEL 3: STØTTE OG STRESSORER
7	KAPITTEL 4: EGENMESTRING OG HJELPESØKEN
8-9	KAPITTEL 5: FAMILIENS BETYDNING
10-11	KAPITTEL 6: SPRÅK OG KULTURTLIHLØRIGHET
12	KAPITTEL 7: PASIENT – BEHANDLER RELASJONEN

De tte utredningssverktøyet kan reproduseres uten tillatelse fra SANKS av klinikere og forskere til anvendelse på pasienter. SANKS forbeholder seg copyrriht og ved spørsmål om å benytte materialet i andre sammenhenger, vennligst kontakt SANKS.

Kontaktinformasjon: SANKS (Samisk Nasjonal Kompetansestjeneste – psykisk Helsevern og rus), Postboks 4, 9735 Karasjok
sank-postmottak@finnmarkssykehuset.no.

Kontaktpersoner:

Frødis Nystad Nilsen, overlege, enhetsleder, BUP-SANKS;
Frødis.nilsen@finnmarkssykehuset.no
Cecilie Javo, dr.med, overlege FOU-SANKS;
anne.cecilie.javo@finnmarkssykehuset.no

Utviklet og utgitt av
Samisk nasjonal kompetansetjeneste –
psykisk helsevern og rus (SANKS)
Sámi klinihkka, Finnmarkssykehuset HF,
Karasjok

Foreldreintervju om familiens kultur og kontekst Et utredningsverktøy basert på Kulturformuleringsintervjuet (CFI) i DSM-V